

zabluda i zloupotreba u srpskoj istoriji”. Na oblikovanje negativne slike o Vukovoj ulozi u Kosovskoj bici presudan utjecaj imala je okolnost da su više političke sreće od njega nakon 1389. godine imali nasljednici kneza Lazara, koji su djelomično i odgovorni za potiskivanje uspomene na Vuka Brankovića. Držanje ovog srpskog oblasnog gospodara prema Turcima u posljednjoj deceniji 14. stoljeća ključno je za razumijevanje tadašnjih osmanskih napada na Bosnu jer su skoro svi putevi prema Bosanskom kraljevstvu vodili preko njegovih posjeda. Time ova knjiga dobija i konkretan značaj za bosanske istraživače kojima će ona predstavljati osnov razumijevanja srpsko-osmanskih odnosa kroz prizmu skoro zanemarenog Vuka Brankovića. Pisana lijepim narativnim stilom, nevelika obimom, usmjerena kako prema stručnoj tako i široj javnosti, knjiga Marka Šuice o Vuku Brankoviću, *slavnom i velmožnom gospodinu*, predstavlja značajno historiografsko djelo te se može toplo preporučiti za čitanje.

EMIR O. FILIPOVIĆ

Esad Kurtović, *Konj u srednjovjekovnoj Bosni*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo 2014, 825 str.

Knjiga “Konj u srednjovjekovnoj Bosni” autora dr. Esada Kurtovića u bosansko-hercegovačkoj medievalistici predstavlja pionirski napor u sistematiziranju jedne potpuno zanemarene teme. U sjeni političke historije koja se mjerila i koja će se mjeriti veličinom i karakterom vladarske ličnosti, ili vještinom feudalnih velikodostojnika, u sjeni građevinskih, umjetničkih i uopšte kulturnih dosega jedne srednjovjekovne zajednice, koji su uvijek bili posljedicom regionalnih i

evropskih ekonomskih gibanja, nedovoljno osvijetljen i nedovoljno poznat i priznat stajao je mali, brdski, izdrživi i otporni: konj. Taj potomak indoevropskog konja Equus Tarpan, korišten za najteže poslove poput oranja, vuče, prijevoza i prijenosa robe, putnika, konjanika, ratnih sprava, ali i za poslove poput prijenosa novca, informacija i ideja, predstavljao je osnovnu pokretačku snagu feudalnog društva na kopnu, kako u ratu tako i u miru. Teško je zapravo zamisliti ijednu javnu aktivnost srednjovjekovnog čovjeka, u kojoj nije, ili u koju nije mogao biti uključen konj. Iako je njegova važnost za feudalno društvo iz današnje perspektive teško saglediva, suvremenici, prema onome što nam je danas – pogotovo nakon Kurtovićeveg rada, dostupno o njegovoj ulozi i važnosti očigledno nisu imali nikakve dileme. Vrijednost konja, da citiramo autora, bila je tako stabilna da je konj sam postao mjerom vrijednosti. Ne samo u slučaju bosanskog srednjovjekovlja, ta životinja je postala statusni simbol srednjovjekovnog čovjeka jednako kao što je postala i simbol koji je svoje mjesto dobio u heraldičkim predstavama najvišeg sloja društva, odnosno u kulturnoj memoriji “običnih” ljudi (uglavnom na nadgrobnim spomenicima). U simboličkom kodu konjaničkog portreta – simbola vladajuće kuće, čiji se korijeni mogu vezati za zapadnoevropsku tradiciju a koji je neke od ponajboljih reprezentacija dobio u obliku velikih kraljevskih, dvostranih, prijestolnih i konjaničkih pečata bosanskih kraljeva, zajednica jahača-viteza i bojnog konja predstavlja izraz jedinstva i uslovljene povezanosti tih dvaju najvećih snaga svoga vremena. Objedinjavanjem ta dva simbola u čvrstu, dugotrajnu, formalnu i zvaničnu heraldičku figuru jasno je definirano mjesto i uloga konja u srednjem vijeku.

U prvom poglavlju autor je posebno istaknuo važnost i ulogu konja, kako u sitnijim epizodama vezanim za pojedine bosanske banove i kraljeve, tako i onim krupnijim kao što je uopšteni proces teritorijalno-političkog razvoja srednjovjekovne Bosne. U navedeni proces koji je jednu malu dinarsku zajednicu iz kotline rijeke Bosne izveo na međunarodnu pozornicu Mediterana, izveo je na rijeke Savu, Unu i Drinu, učinivši je u određenom historijskom trenutku najjačom političkom organizacijom u dubrovačkom zaleđu, kao neraskidiva i neprimjetna nit, utkana je snaga životinje sposobne da podnose teret historije koji joj se nametao.

Naravno, vrijednost i važnost knjige "Konj u srednjovjekovnoj Bosni" ne zasniva se sentimentalnoj i romantičnoj predstavi kakvu bi čitalac iz prethodnih opažanja možda mogao dobiti. Čvrsto utemeljen na rezultatima istraživanja arhivske građe: dubrovačke kancelarije (*Diversa Cancellariae*), notarijata (*Diversa Notariae*), odnosno u tužbama (*Lamenta de foris*), kao i primarne i sekundarne historijske pa i arheološke literature, taj bogato ilustrirani, naučnim aparatom izdašno opremljeni, metodološki suvremeni tekst dubinski preispituje gotovo sve kontekste u kojim konj ima glavnu ili sporednu historijsku ulogu. Detaljan i sistematičan pristup temi rezultirao je cijelim nizom konkretnih, jasno istaknutih detalja koji ne samo da ukazuju na važnost i ulogu konja u srednjovjekovnoj Bosni već osvjetljavaju samu srž jednog društvenog sistema, srž koja nam nakon čitanja tzv. velikih historijskih tema često ostaje jednako nejasna i nedostupna.

Zasebna poglavlja teksta namijenjena su pitanjima uzgoja konja, njihove kupoprodaje, cijene, vrste i izgleda, a jednako detaljno ispitana su i pitanja ponašanja trgovaca i kupaca u različitim praktičnim i životnim

situacijama, pitanja karavanske trgovine, prijevoza robe i putnika, poslanika i kurira, pitanja pljački i njihovih razrješavanja te, na kraju, pitanje tragova koji se mogu pratiti kroz onomastičku i toponomastičku zaostavštinu. Kao na posebnu vrijednost ove knjige mora se ukazati na obimne registre ličnih i geografskih imena, ali prvenstveno na tabelarne prikaze u tekstu analiziranih pojava. Temeljito upoznat sa sadržajima dubrovačke izvorne građe autor pred čitaoca podastire cijeli spektar informacija koje je nemoguće, pogotovo tako precizno sistematizirane, zapaziti u drugoj historiografskoj literaturi. Tako na primjer tabela koja ilustrira podatke o pljačkama konja i konjske opreme sadrži informacije o tužitelju/vlasniku konja, pljačkašu, onome šta je opljačkano, te mjestu pljačke, dok nas tabela o karavanima i tovarima informira o destinaciji/prijevozniku, vlasniku robe, broju konja/tovara, cijeni po konju/tovaru i sl. Gotovo da nije potrebno izdvojiti da je za svaki navedeni podatak autor, u najmanju ruku, priskrbio signaturu dokumenta iz koga je isti preuzet. Za najrazličitija istraživanja i usporedbe također iznimno mogu biti korisne tabele poput onih sa podacima o kurirskoj službi (sa tačno navedenim vremenima potrebnim da se od jednog mjesta dospje do drugog mjesta), odnosno tabele koje već impresioniranom i zaintrigiranom čitaocu dopuštaju da se upusti u detaljne usporedne analize cijena konja, tovarnih konja, kobila i mula. Na osnovu prikupljenih činjenica autor je tačno utvrdio najniže (do 9 perpera tj. do 3 dukata), prosječne (od 10 do 30 perpera tj. 3 do 10 dukata) i najviše (od 30 do 60 perpera tj. 10 do 20 dukata) cijene konja. Precizna nijansiranost cijena konja jasno ukazuje na bogatstvo ponude ondašnjeg tržišta navedenim životinjama kao i uopšteni važnost koja

se istim pridavala. Također, iz sprovedenih istraživanja je sasvim jasno da su plemenite i rijetke vrste konja bile posebno cijenjene. Nasuprot njima, cijene tovarnih konja, kobila i magaraca se uglavnom kretala u skromnom rasponu od 4 do 6 perpera.

Ništa manje su zanimljiva i razmatrana pitanja uzgajanja po ugovoru (socida), u kojim se uz ostale životinje često navode i konji. Ta pitanja vrlo dobro oslikavaju privrednu komunikaciju između Dubrovnika i dubrovačkog zaleđa, u kojoj su ljudi iz zaleđa angažirani da u zamjenu za konkretan novčani iznos ili uglavnom polovični udio u dobiti (mlijeku, maslu, siru i sl.), odnosno u okotu, uzgajaju povjerenu im stoku. Ugovori između vlasnika i uzgajivača obično su sklapani na period od jedne do pet godina, a sasvim iznimno i do 10 godina pravovaljanosti. Kao na znakovite primjere koji ukazuju na važnost koju je konj imao za svog vlasnika autor posebno izdvaja one ugovore u kojim se uzgajivač obavezao da konje neće jahati, koristiti za prevoz tovara ili bilo kakve teške poslove. Kao prilog razumijevanju ondašnjih normi ponašanja navode se i primjeri sudskog i vansudskog razrješavanja problema (smrt ili "oštećenje" životinje) koji su nastali tokom ugovornog perioda.

Za potrebe ovog teksta neophodno je ukazati i na od strane dr. Esada Kurtovića detaljno analiziran fenomen karavanske trgovine u kojoj je konj imao vrlo istaknuto i nezamjenjivo mjesto i ulogu. Udaljene destinacije i visok profit kao neminovnost su zahtijevali profesionalno organiziran odnos između trgovca i prevoznika robe. Angažman vlaha iz dubrovačkog zaleđa za prijevoz robe, zaštitu tovara, obezbjeđivanje kvalitetnih tovarnih konja, te njihova konzistentnost u smislu profesionalizma u ugovaranju poslova i ispunjavanju preuzetih

obaveza (carine, štete), vremenom su dovela do toga da cijeli sloj stanovništva, ranije povezivan gotovo isključivo sa stočarstvom, postane prepoznatljiv u sasvim drugom vidu aktivnosti te da se, posljedično, materijalno i kulturno izdigne na društvenoj ljestivici. Posljedice tog davnog procesa jasno su vidljive i u sadašnjem vremenu, prvenstveno u figuralno ukrašenim stećcima sa brojnih hercegovačkih nekropola koje su novopečeni bogataši – vlasi, može se dodati u nerijetko pomodarskom i skorojevičkom stilu koji nikako nije "privilegijom" samo suvremenih elita, prigrlili kao svoje, dajući im dodatnu notu zanimljivosti i živosti. U krajnjoj liniji, na karavanskim putevima utabanim potkovicama tovarnih konja koji su svojom fizičkom snagom održavali promet između zaleđa, primorja pa i zapadnih zemalja, nicala su i nova naselja, dok su neka od starijih doživjela ekonomski prosperitet koji je posljedično vodio kao opštem društvenom i kulturnom uzdizanju cijele zajednice.

Iz ovog vrlo uopštenog i sažetog pregleda knjige dr. Esada Kurtovića trebalo bi biti jasno da pred sobom imamo djelo koje ne predstavlja još jedno recikliranje bezbroj puta sažvakane historije, već djelo kompetentnog autora koje u svoj svojoj kompleksnosti i autentičnosti predstavlja pravi biser medievalistike, i koga treba preporučiti ne samo akademskoj zajednici već i široj kulturnoj javnosti.

MIRSAD SIJARIĆ